

**ISSN**  
ISSN 2992-9229

INTERNATIONAL  
STANDARD  
SERIAL  
NUMBER



# TURKOLOGIK TADQIQOTLAR

Xalqaro ilmiy jurnal

2024 №1  
(3)

Samarqand-2024

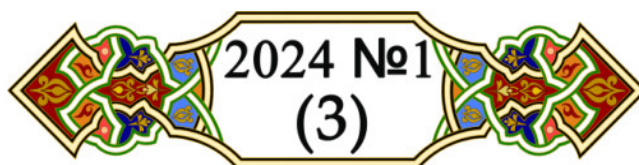
ISSN 2992-9229



# TURKOLOGIK TADQIQOTLAR

XALQARO ILMIY JURNALI

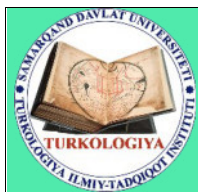
“TURKOLOGICAL RESEARCH” INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL  
ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” DERGİSİ  
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ  
ИССЛЕДОВАНИЯ”



Jurnal rasmiy sayti: <https://turkologiya.samdu.uz/>



SAMARQAND – 2024



# “TURKOLOGIK TADQIQOTLAR” XALQARO ILMIY JURNALI

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL “TURKOLOGICAL RESEARCH”  
ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” BİLİMSEL DERGİSİ  
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ  
ИССЛЕДОВАНИЯ”

**Bosh muharrir:**

**Bosh muharrir o‘rinbosari:**

**Juliboy ELTAZAROV**

*f.f.d., professor (O‘zbekiston)*

**Roxila RUZMANOVA**

*f.f.n., dotsent (O‘zbekiston)*

## TAHRIRIYAT KENGASHI:

**Rustam XALMURADOV** – t.f.d., professor,  
Sh.Rashidov nomidagi Samarqand davlat  
universiteti rektori (O‘zbekiston);

**Hakim XUSHVAQTOV** – f.m.f.d., professor,  
Sh.Rashidov nomidagi Samarqand davlat  
universiteti ilmiy ishlar va innovatsiyalar  
bo‘yicha prorektori (O‘zbekiston);

**Akmal AHATOV** – t.f.d., professor,  
Sh.Rashidov nomidagi Samarqand davlat  
universiteti xalqaro hamkorlik bo‘yicha  
prorektori (O‘zbekiston);

**Muslihiddin MUHIDDINOV** – f.f.d., professor  
(O‘zbekiston);

**Ibodulla MIRZAYEV** – f.f.d., professor  
(O‘zbekiston);

**Shuhrat SIROJIDDINOV** – f.f.d., professor  
(O‘zbekiston);

**Suyun KARIMOV** – f.f.d., professor  
(O‘zbekiston);

**Murodqosim ABDIYEV** – f.f.d., professor  
(O‘zbekiston);

**Azamat PARDAYEV** – f.f.d., professor  
(O‘zbekiston);

**Musa YULDASHEV** – f.f.n., professor  
(O‘zbekiston);

**Dilfuza DJURAKULOVA** – t.f.n., dotsent  
(O‘zbekiston);

**Aftondil ERKINOV** – f.f.d., professor  
(O‘zbekiston);

**Qosimjon SODIQOV** – f.f.d., professor  
(O‘zbekiston);

**Hamidulla DADABOYEV** – f.f.d., professor  
(O‘zbekiston);

**Ma‘rufjon YO‘LDOSHEV** – f.f.d., professor  
(O‘zbekiston);

**Jabbor ESHONQUL** – f.f.d., professor  
(O‘zbekiston);

**Muhabbat QURBONOVA** – f.f.d., professor  
(O‘zbekiston);

**Mardon BOLTAYEV** – dotsent (O‘zbekiston);

**Ali AKAR** – f.f.d., professor (Turkiya);

**Abduselam ARVAS** – f.f.d., professor (Turkiya);

**Funda TOPRAK** – f.f.d., professor (Turkiya);

**Musa Shamil YUKSEL** – f.f.d., professor (Turkiya);

**Temur KOJAO‘G‘LI** – f.f.d., professor (AQSH);

**Hayrunnisa ALAN** – f.f.d., professor (Turkiya);

**Varis CHAKAN** – f.f.d., professor (Turkiya);

**Almaz ULVI** – f.f.d., professor (Ozarbayjon);

**Emrah YILMAZ** – Phd, dotsent (Turkiya);

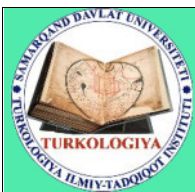
**Dilshod XURSANOV** – Phd, dotsent (O‘zbekiston);

**Shahnoza XUSHMURODOVA** – Phd, dotsent  
(O‘zbekiston);

**Dinara ISLAMOVA** – Phd, dotsent (O‘zbekiston);

Mas‘ul muharrir: **PhD Zokir BAYNAZAROV**  
(O‘zbekiston);

Texnik xodim: **Raxmatulla SHOKIROV**  
(O‘zbekiston).



# “TURKOLOGIK TADQIQOTLAR”

## XALQARO ILMIY JURNALI

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL OF “TURKOLOGICAL RESEARCH”

ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” BİLİMSEL DERGİSİ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ

ИССЛЕДОВАНИЯ”

**Главный редактор:**

**Заместитель главного редактора:**

**Жулибой ЭЛТАЗАРОВ**

*д.ф.н., профессор (Узбекистан)*

**Рохила РУЗМАНОВА**

*к.ф.н., доцент (Узбекистан)*

### РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

**Рустам ХАЛМУРАДОВ** – д.т.н., профессор, ректор Самаркандского государственного университета имени Ш.Рашидова (Узбекистан);

**Хаким ХУШВАКТОВ** – д.ф.м.н., профессор, проректор по научной работе и инновациям Самаркандского государственного университета имени Ш.Рашидова (Узбекистан);

**Акмал АХАТОВ** – д.т.н., профессор, проректор по международному сотрудничеству Самаркандского государственного университета имени Ш.Рашидова (Узбекистан);

**Муслихиддин МУХИДДИНОВ** – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

**Ибодулла МИРЗАЕВ** – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

**Шухрат СИРОЖИДДИНОВ** – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

**Суюн КАРИМОВ** – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

**Муродкасым АБДИЕВ** – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

**Азамат ПАРДАЕВ** – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

**Муса ЮЛДАШЕВ** – к.ф.н., профессор (Узбекистан);

**Дилфуза ДЖУРАКУЛОВА** – к.и.н., доцент (Узбекистан);

**Афтондил ЭРКИНОВ** – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

**Касимжон СОДИКОВ** – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

**Хамидулла ДАДАБОЕВ** – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

**Маруфжан ЙУЛДОШЕВ** – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

**Джаббар ЭШАНКУЛ** – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

**Мухаббат КУРБАНОВА** – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

**Мардон БОЛТАЕВ** – доцент (Узбекистан);

**Али АКАР** – д.ф.н., профессор (Турция);

**Абдуселам АРВАС** – д.ф.н., профессор (Турция);

**Фунда ТОПРАК** – д.ф.н., профессор (Турция);

**Муса Шамиль ЮКСЕЛЬ** – д.ф.н., профессор (Турция);

**Темур КОДЖАОГЛУ** – д.ф.н., профессор (США);

**Хайрунниса АЛАН** – д.ф.н., профессор (Турция);

**Варис ЧАКАН** – д.ф.н., профессор (Турция);

**Алмаз УЛЬВИ** – д.ф.н., профессор (Азербайджан).

**Эмрах ЙИЛМАЗ** – PhD, доцент (Турция);

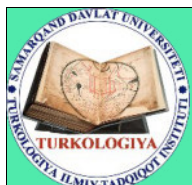
**Дилшод ХУРСАНОВ** – PhD, доцент (Узбекистан);

**Шахноза ХУШМУРОДОВА** – PhD, доцент (Узбекистан);

**Динара ИСЛАМОВА** – PhD, доцент (Узбекистан);

Ответственный редактор: **PhD Зокир БАЙНАЗАРОВ (Узбекистан)**

Технический персонал: **Рахматулла ШОКИРОВ (Узбекистан)**



# “TURKOLOGIK TADQIQOTLAR” XALQARO ILMİY JURNALI

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL OF “TURKOLOGICAL RESEARCH”  
ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” BİLİMSEL DERGİSİ  
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ”

**Chief Editor:/ Deputy Chief Editor:**

*Prof. Dr. Juliboy ELTAZAROV (Uzbekistan)*  
*Ass. Prof. Dr. Rokhila RUZMANOVA (Uzbekistan)*

**Baş Editör:/ Baş Editör Yardımcısı:**

*Prof. Dr. Juliboy ELTAZAROV (Özbekistan)*  
*Doç. Dr. Rohila RUZMANOVA (Özbekistan)*

## EDITORIAL TEAM:/ BİLİM KURULU:

*Prof. Dr. Rustam KHALMURADOV* – Rector of Samarkand State University named after Sh.Rashidov (Uzbekistan);

*Prof. Dr. Hakim KHUSHVAKTOV* – Vice-Rector for Research and Innovation, Samarkand State University named after Sh.Rashidov (Uzbekistan);

*Prof. Dr. Akmal AKHATOV* – Vice-Rector for International Cooperation of Samarkand State University named after Sh.Rashidov (Uzbekistan);

*Prof. Dr. Muslihiddin MUKHIDDINOV* (Uzbekistan)

*Prof. Dr. Ibodulla MIRZAEV* (Uzbekistan);

*Prof. Dr. Shukhrat SIROJIDDINOV* (Uzbekistan);

*Prof. Dr. Suyun KARIMOV* (Uzbekistan);

*Prof. Dr. Murodkasim ABDIEV* (Uzbekistan);

*Prof. Dr. Azamat PARDAEV* (Uzbekistan);

*Prof. Dr. Musa YULDASHEV* (Uzbekistan);

*Ass. Prof. Dr. Dilfuza DJURAKULOVA* (Uzbekistan);

*Prof. Dr. Aftondil ERKINOV* (Uzbekistan);

*Prof. Dr. Kasimjon SODIKOV* (Uzbekistan);

*Prof. Dr. Khamidulla DADABOEV* (Uzbekistan);

*Prof. Dr. Marufjon YULDASHEV* (Uzbekistan);

*Prof. Dr. Jabbar ESHANKUL* (Uzbekistan);

*Prof. Dr. Muhabbat KURBANOVA* (Uzbekistan);

*Ass. Prof. Mardon BOLTAEV* (Uzbekistan);

*Prof. Dr. Ali AKAR* (Turkey);

*Prof. Dr. Abduselam ARVAS* (Turkey);

*Prof. Dr. Funda TOPRAK* (Turkey);

*Prof. Dr. Musa Shamil YUKSEL* (Turkey);

*Prof. Dr. Temur KOJAĞLU* (USA);

*Prof. Dr. Hayrunnisa ALAN* (Turkey);

*Prof. Dr. Varis CHAKAN* (Turkey);

*Prof. Dr. Almaz ULVI* (Azerbaijan);

*Ass. Prof. PhD. Emrah YILMAZ* (Turkey);

*Ass. Prof. PhD. Dilshod KHURSANOV* (Uzbekistan);

*Ass. Prof. PhD. Shakhnoza KHUSHMURODOVA* (Uzbekistan);

*Ass. Prof. PhD. Dinara ISLAMOVA* (Uzbekistan);

Managing editor: *Ass. Prof. PhD. Zokir BAYNAZAROV* (Uzbekistan)

Technical staff: **Rakhmatulla SHOKIROV** (Uzbekistan)

*Prof. Dr. Rustam HALMURADOV* – Ş.Raşidov adına Semerkant Devlet Üniversitesi Rektörü (Özbekistan);

*Prof. Dr. Hakim HUŞVAKTOV* – Ş.Raşidov adına Semerkant Devlet Üniversitesi Araştırma ve İnovasyondan Sorumlu Rektör Yardımcısı (Özbekistan);

*Prof. Dr. Akmal AHATOV* – Ş.Raşidov adına Semerkant Devlet Üniversitesi Uluslararası İşbirliğinden Sorumlu Rektör Yardımcısı (Özbekistan);

*Prof. Dr. Muslihiddin MUHİDDİNÖV* (Özbekistan);

*Prof. Dr. İbodulla MİRZAYEV* (Özbekistan);

*Prof. Dr. Şuhrat SİROCİDDİNÖV* (Özbekistan);

*Prof. Dr. Suyun KARİMOV* (Özbekistan);

*Prof. Dr. Murodkasim ABDİYEV* (Özbekistan);

*Prof. Dr. Azamat PARDAYEV* (Özbekistan);

*Prof. Dr. Musa YULDAŞEV* (Özbekistan);

*Doç. Dr. Dilfuza CURAKULOVA* (Özbekistan);

*Prof. Dr. Aftondil ERKİNOV* (Özbekistan);

*Prof. Dr. Kasimcon SODİKÖV* (Özbekistan);

*Prof. Dr. Hamidulla DADABOYEV* (Özbekistan);

*Prof. Dr. Marufcan YULDOŞEV* (Özbekistan);

*Prof. Dr. Cabbar EŞANKUL* (Özbekistan);

*Prof. Dr. Muhabbat KURBANOVA* (Özbekistan);

*Doç. Dr. Mardon BOLTAYEV* (Özbekistan);

*Prof. Dr. Ali AKAR* (Türkiye);

*Prof. Dr. Abdusalem ARVAS* (Türkiye);

*Prof. Dr. Funda TOPRAK* (Türkiye);

*Prof. Dr. Musa Şamil YÜKSEL* (Türkiye);

*Prof. Dr. Timur KOCAOĞLU* (ABD);

*Prof. Dr. Hayrunnisa ALAN* (Türkiye);

*Prof. Dr. Varis ÇAKAN* (Türkiye);

*Prof. Dr. Almaz ÜLVİ* (Azerbaycan);

*Doç. Dr. Emrah YILMAZ* (Türkiye);

*Doç. Dr. Dilşod HURSAVOV* (Özbekistan);

*Doç. Dr. Şahnoza HUŞMURODOVA* (Özbekistan);

*Doç. Dr. Dinara İSLAMOVA* (Özbekistan);

Sorumlu Editör: *Doç., Dr. Zokir BAYNAZAROV* (Özbekistan)

Teknik Personel: **Rahmatullah ŞOKİROV** (Özbekistan)

**MUNDARIJA | CONTENT | İÇERİK | СОДЕРЖАНИЕ**

**TURK DUNYOSI TADQIQOTLARI**

**Annagurban AŞIROV**

MAHTUMKULU FİRÂKÎ: TÜRKMEN HALKININ MİLLÎ GURURU ..... 5

**Yusuf AZMUN**

TÜRKMEN ŞAİRİ MAHTINGULI VE ONUN ESERLERİ HAKKINDA BİLİNMESİ  
GEREKEN KONULAR: I..... 16

**Begmırat GEREY**

BÜYÜK FİRÂKÎ HAKKINDA DÜŞÜNCELER (CEMŞİT'İN KADEHİNE BİR BAKIŞ)..... 32

**Abdurrahman GÜZEL**

TÜRK DÜNYASINDA “MAHTUMKULU EKOLÜ” ÜZERİNE KISA BİR  
DEĞERLENDİRME..... 46

**Emrah YILMAZ**

MAHTUMKULU FİRÂKÎ VE OKUDUĞU MEDRESELER ..... 51

**Tazegül TAÇMAMMEDOVA**

TÜRKMEN ŞAİRLERİNİN ŞİİRLERİNDE MAHTUMKULU'NUN EDEBÎ MEKTEBİ ..... 63

**Usmon Qobilov**

TURKIY-O‘ZBEK ADABIYOTIDA TAVHID, NUBUVVAT VA BADIYYAT MASALALARI  
..... 68

**Dövmırat YAZKULIYEV**

BEYİK AKYLDARYŇ ŞALARY WASP EDÝÄN ŞYGYRLARY HAKYNDA ..... 82

**Abdulla Ulug‘ov**

"O‘RTANDIM, YONDIM" ..... 93

**TURKIY XALQLAR DIALEKTOLOGIYASI**

**Berdi SARIYEV**

TÜRKMEN TÜRKÇESİNDE “SÖZ” KAVRAMI..... 109

**Tagandurdi BEKJAYEV**

MAHTUMKULU ESERLERİNDE FRAZEOLÖJİK VARYANTLAR ..... 119

**Raxmatulla SHOKIROV**

SOVET ITTIFOQI DAVRIDA O‘RTA OSIYODA OLIB BORILGAN TOPONİMİK  
O‘ZGARISHLAR VA ULARNI O‘RGANISHNING NAZARIY ASOSLARI ..... 127

**Севиля БАДАЛОВА, Фахриддин ШОДИЕВ**

ЗАЙМСТВОВАНИЯ ИЗ ТЮРКСКИХ ЯЗЫКОВ В СОСТАВЕ РУССКОЙ ЛЕКСИКИ ... 133

**TURKIY XALQLARNING IJTIMOIIY-MADANIY ALOQALARI TARIXI**

**Foziljon SHUKUROV**

SAMARQAND ADABIY MUHITINING ADABIYOT TARAQQIYOTIDAGI O‘RNI ..... 140

**Dilfuza DJURAKULOVA**

TURKISTON MINTAQASIDAGI ENG QADIMGI MIGRATSION JARAYONLAR ..... 145

**Yoo Inyoung**

O‘ZBEKISTON HUDUDIDAGI DAVLAT UYUSHMALARINING KOGURYO VA SILLA  
DAVLATLARI BILAN IQTISODIY-MADANIY ALOQALARI ..... 150

**Nurbek ALLABERGENOV**

ILK O‘RTA ASRLARDA O‘RTA OSIYO MINTAQASIDA YUZ BERGAN SIYOSIY VA  
ETNOMADANIY JARAYONLAR VA ULARNING TANGA ZARBIGA TA‘SIRI ..... 157

**Hilola NORMAMATOVA**

ILK O‘RTA ASRLAR O‘RTA OSIYO TANGALARIDA O‘RIN OLGAN TAMG‘ALAR.... 165



### **AZIZ MUSHTARIY!**

*Turkologik tadqiqotlarni e'lon qiladigan jurnalimizning ushbu sonida ham til, madaniyat va mushtarak qadriyatlarimiz izlarini topasiz. Ahmad Yassaviy, Fuzuliy, Yunus Emro, Alisher Navoiy, Abay ijodi kabi qalbga kirib, insonning dunyoqarashini o'stiradigan, uni rivojlantirish va qayta qurishni o'ziga vazifa qilib olgan mushtarak qadriyatlarimizdan biri Maxtumquli Firog'iy ijodidir. YUNESKO tomonidan 2024-yil tavalludining 300 yilligi deb e'lon qilinishi adabiyot ixlosmandlari, siyosatchilar va ilmiy doiralarning yana bir bor e'tiborini Maxtumquliga qaratishga sabab bo'ldi. Shuning bilan birga O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2024-yil 19-fevralda "Buyuk turkman shoiri va mutafakkiri Maxtumquli Firog'iy tavalludining 300 yilligini keng nishonlash to'g'risida"gi qarorini e'lon qilib, mutafakkir shoirning ijodini yana-da chuqurroq o'rganishga asos yaratib berdi. Shu munosabat bilan jurnalimizning 3-sonini ta'lim hayotining salmoqli qismini O'zbekistonning serhosil zaminida o'tkazgan mutafakkir shoir xotirasiga bag'ishlashga qaror qildik. Ushbu sonda "Turkman xalqining milliy g'ururi, shoir va uning ijodi haqidagi masalalar, Maxtumquli adabiy maktabi, tahsil olgan madrasalar, o'zbek adabiyotida tavhid, nubuvvat va badiiyat masalalari, Firog'iy haqidagi fikrlar, ulug' donishmand tomonidan sultonlarga berilgan tavsiflar, turkman tilidagi so'z tushunchasi, frazeologik variantlar" kabi mavzularga bag'ishlangan maqolalar kiritildi.*

**TAHRIRIYAT**

**DEAR READER!**

*You will find traces of our language, culture and common values in this issue of our journal, which publishes Turkological researches. One of our common values is Makhtumkuli Firaghi's work, which penetrates into the heart, develops a person's worldview, and takes it upon himself to develop and reconstruct it, such as the works of Ahmad Yassavi, Fuzuli, Yunus Emro, Alisher Navoi, Abay. The declaration of the 300th anniversary of his birth by UNESCO in 2024 rised the attention of literature lovers, politicians and scientific circles to once again focus on Makhtumkuli. At the same time, by announcing the decision of the President of the Republic of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev on 19.02.2024 "On the wide celebration of the 300th anniversary of the birth of the great Turkmen poet and thinker Makhtumkuli Firaghi", created the basis for a deeper study of the work of the great poet. In this regard, our editors have decided to dedicate the 3rd issue of our magazine to the memory of the great poet who spent a significant part of his educational life in the fertile land of Uzbekistan, as a debt and symbol of gratitude. In this issue, "the national pride of the Turkmen people, the necessary questions about the poet and his work, the literary school of Makhtumkuli, the madrassas where he studied, the issues of monotheism, prophecy and artistry in Uzbek literature, thoughts about Firaghi, descriptions given by the great sage to the sultans, word concept, phraseological variants" given in Turkman language are included.*

**EDITORIAL BOARD**

**SEVGİLİ OKUYUCU!**

*Türkoloji araştırmalarını sürdüren dergimizin bu sayısında dilimizin, kültürümüzün ve müşterek değerlerimizin izlerini bulacaksınız. Ahmet Yesevî, Yûnus Emre, Ali Şîr Nevâyî, Muhammed Fuzûlî, Abay Kunanbayev, Toktogul Satılğanov gibi gönle girip, kişinin dünya görüşünü geliştiren ve insanı yeniden inşa etmeyi kendine görev edinen müşterek değerlerimizden biri de Mahtumkulu Firâkî'dir. 2024 yılının UNESCO tarafından doğumunun 300. yılı olarak ilan edilmesi edebiyatseverlerin, siyasetçilerin ve bilim çevrelerinin dikkatinin bir kez daha Mahtumkulu'ya yöneltmesine sebep olmuştur. Bununla birlikte Özbekistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Şevket Mirziyoyev 19.02.2024 tarihinde "Büyük Türkmen şairi ve düşünürü Mahtumkulu Firâkî'nin doğumunun 300. yıldönümünün geniş çapta kutlanmasıyla ilgili" kararını açıklaması, mütefekkir şairin eserlerinin daha derinlemesine incelenmesi için bir temel oluşturdu. Bu vesileyle tahrir heyetimiz bir kalem ve gönül borcu olarak dergimizin 3. sayısını; tahsil hayatının önemli bir kısmını Özbekistan'ın mümbit ikliminde geçiren mütefekkir şairin anısına bağışlamaya karar vermiştir. Bu sayıda "Türkmen halkının millî gururu, şair ve eserleri hakkında bilinmesi gereken konular, Mahtumkulu edebî mektebi, okuduğu medreseler, Özbek edebiyatında tevhid, nübüvvet ve bediyyat meseleleri, Firâkî'ye dair düşünceler, büyük bilgenin sultanları tasviri, Türkmence'de söz kavramı, frazeolojik varyantlar" gibi konu başlıklarına yer verilmiştir.*

**YAYIN KURULU**

**УВАЖАЕМЫЙ ЧИТАТЕЛЬ!**

*Следы нашего языка, культуры и общих ценностей вы найдете в этом номере нашего журнала, в котором публикуются тюркологические исследования. Одной из наших общих ценностей является творчество Махтумкули Фраги, которое проникает в самое сердце, развивает мировоззрение человека и берет на себя задачу его развития, как, например, произведения Ахмада Яссави, Физули, Юнуса Эмро, Алишера Навои, Бухта. Объявление ЮНЕСКО 2024 года 300-летием со дня его рождения Махтумкули заставило вновь обратить внимание любителей литературы, политиков и научных кругов на мыслителя. Вместе с тем, объявив решение Президента Республики Узбекистан Шавката Мирзиёева от 19.02.2024 года «О широком праздновании 300-летия со дня рождения великого туркменского поэта и мыслителя Махтумкули Фраги», наше правительство создало основу для более глубокого изучения творчества поэта-мыслителя. В связи с этим наша редакция приняла решение посвятить 3-й номер нашего журнала памяти поэта-мыслителя, проведшего значительную часть своей образовательной жизни на благодатной земле Узбекистана, как долг и символ благодарности. В этом номере освещены такие темы, как национальная гордость туркменского народа, необходимые вопросы о поэте и его творчестве, о литературной школе Махтумкули, медресе, в которых он учился, вопросы единобожия, пророчества и художественности в узбекской литературе, мысли о Фраги, а также включены описания, данные великим мудрецом султанам, туркменский язык, такие наименования, как словосочетание, фразеологические варианты».*

**РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИИ**



### MAHTUMQULI HAQIDA!

Turkman mumtoz adabiyotining yetakchi shoiri Maxtumquli Firog‘iy (1724-1807) mutafakkir inson sifatida sivilizatsiyamiz tarixida eng ko‘zga ko‘ringan namoyondalardan biridir. U Eronning Guliston viloyatiga qarashli Gunbedkavus shahri yaqinidagi Xojigovshan qishlog‘ida Davlatmahmad Ozodiy oilasida tug‘ilgan va vafotidan so‘ng Turkmansahrodagi Oqto‘qay qishlog‘i maqbarasida otasi yoniga dafn etilgan. U avval ovul maktabida, so‘ng 1753-yilda Qiziloyoqdagi (Lebap viloyati Xalach tumani) Idrisbobo, 1754-yilda Buxorodagi Ko‘kaldosh, 1757-yilda Xivadagi Sherg‘ozixon, Farg‘onadagi Andijon madrasalarida tahsil oladi. Maxtumquli yoshligida bir qancha fanlarni chuqur o‘zlashtiradi, shu bilan birga, zargarlik hunarini ham o‘rganadi.

Ozarbayjon, Suriya, Eron, Afg‘oniston, Hindiston, O‘rta Osiyo mamlakatlariga sayohatlar qiladi. Forobiy, Beruniy, Xorazmiy, Ibn Sino, Firdavsiy, Mansur Halloj, G‘azali, Zamaxshariy, Naimiy, Xoja Ahmad Yassaviy, Nizomiy, Jaloliddin Rumiy, Yunus Emro, Abdurahmon Jomiy, Alisher Navoiy, Bayram Xon, Nejep Bekpan, Ulug‘bek kabi ko‘plab mutafakkirlarning asarlarini o‘qib ijodlaridan bahramand bo‘adi, hatto Aflotun, Arastu, Xelen kabi mutafakkirlarning falsafiy qarashlari bilan ham yaqindan tanishadi.

XVIII asr turkman adabiyotining eng muhim namoyandalardan biri bo‘lgan va turkmanchani yozma til bo‘lishiga asos solgan Maxtumqulining birdamlik xabarlarini va sa‘y-harakatlari mustaqil Turkmaniston Respublikasining siyosiy kodlarini ochib beruvchi eng sara fikrlarni ifodalaydi. Shoirning didaktik uslubda yozilgan she‘rlarida tarqoq turkman qabilalarining birlashishi lozimligi, mustaqil davlat barpo etish g‘oyasi, Vatanga va xalqqa muhabbat, siyosiy-ijtimoiy tanqid, falsafiy qarashlar, axloqiy tushunchalar, so‘fiylik ta‘limotlari va nasihatlarini ifodalangan.

Maxtumquli adabiy merosida o‘zbek-turkman ellarining qon-qardoshlik tuyg‘ulari ifodalanadi. 9 yoshidan (otasi uyidagi yig‘inlar ta‘sirida) qo‘shiq to‘qiy boshlaydi. Maxtumquli she‘riyati umumturkiy mushtarak g‘oyalar, dardlar, orzu-armonlar bilan yo‘g‘rilgan. Uning ma‘rifiy asarlarida, pandu nasihatlarida umumturkiy ma‘naviyat yaqqol mujassam. Shoir haqida turli geografiyalarda hikoya, roman, drama, ocherk, xotira va rivoyat kabi nasriy adabiy janrlardan tashqari nazm shaklidagi asarlar, jumladan, xalq qo‘shiqlari, lirik va epik she‘rlar ham yaratilgan.

Xorazmning serhosil iqlimida so‘fiylik bilan o‘sib-ulg‘aygan Maxtumquli, shubhasiz turkman xalqi shoirlarining ma‘naviyat tabibi, siyosiy dahosi, omad yulduzidir. U bir qancha lirik she‘rlar, liroepik dostonlar, g‘azallar yozadi. Bizgacha uning 20 ming misraga yaqin she‘rlari yetib kelgan. Ularda xalq hayoti, urf-odatlarini, o‘sha davrdagi ijtimoiy voqealar aks etgan («Bo‘lmasa», «Kelgay», «Naylayin», «Etmas», «Bo‘lar», «Kechdi zamona», «Bilinmas» kabi she‘rlari).

Turkmaniston davlatini Maxtumqulisiz tasavvur qilib bo‘lmaydi; chunki u turkman xalqining ramzidir. Shoir ijodida asosiy o‘rinni egallagan mavzulardan biri ham mustaqillik tushunchasidir. Turkmanlarni bir davlat, bir bayroq ostida, bir dasturxon atrofida yig‘ilishga chaqirgan mutafakkir “Turkmaning” nomli she‘rida birlik haqidagi fikrlarini quyidagicha ifodalaydi:

Turkmanlar bog‘lasa bir bo‘lib belni,  
Quritar Qulzumni, daryoyi Nilni,  
Taka, yovmut, go‘klang, yazir, alili,  
Bir davlatga xizmat etsak beshimiz.

Maxtumquli ijodini oziqlantiruvchi uchta asosiy manba mavjud: Turkman xalq adabiyoti, Sharq mumtoz adabiyoti, yunon va hind falsafasi. Uning yetti yuzga yaqin she‘rlariga nazar tashlasak; shoirning falsafa, sotsiologiya, tibbiyot, matematika, ilohiyot, musiqa, xalq adabiyoti, xalq tabobati va zargarlik kabi ko‘plab fan va san‘at sohalaridan xabardor bo‘lganligi ma‘lum bo‘ladi. She‘rlari tahlil qilinsa, bir qator sohaga tegishli ilmlardan xabardor bo‘lganligi anglashiladi. Shu jihatdan shoirlik sifati unga yetarli ta‘rif emas. U diniy va milliy mavzularni mukammal yoritgan asarlari bilan o‘z chegarasidan chiqib, mutafakkir shoir bo‘lishga muvaffaq bo‘ldi. Darhaqiqat, tavalludining 300 yilligi munosabati bilan YUNESKO tomonidan 2024-yilning “Mahtumquli Firog‘iy yili” deb e‘lon qilinishi ham buning yana bir yorqin ifodasidir. Bu holat Turkmaniston madaniy diplomatiyasining bosh me‘mori Maxtumquli ekanligini ko‘rsatishi bilan ham ahamiyatlidir. Binobarin, shoirdan qolgan asarlar nafaqat turkmanlar, balki butun insoniyat uchun noyob madaniy boylikdir. U Sharq-islom sivilizatsiyasining Marv, Samarqand, Xiva, Buxoro, Andijon kabi qadimiy madaniyat markazlaridan o‘ziga meros qolgan tarixiy bilimlar bilan voyaga yetdi va “Haq yo‘lida yo‘l ko‘rsatuvchisiz sayr qilib bo‘lmaydi” deb Turkistonning ma‘naviy chiroqlari bilan rishtalar o‘rnatgan va qalbida yoqqan hikmat uchqunlari bilan yo‘limizni yorituvchi mash‘alaga aylangan.

Mirzo Kenjabek ta‘biri bilan aytganda: Maxtumquli – turkiy xalqlarning sayroqi tili, sahraning guli, gulning bulbuli, Haqning sodiq, oshiq va orif qulidir.

## MAHTUMKULU ESERLERİNDE FRAZEOLÖJİK VARYANTLAR<sup>6</sup>

**Tagandurdı BEKJAYEV**

Dr., Mahtumkulu Türkmen Devlet Üniversitesi,  
Türkmen Dili ve Edebiyatı Fakültesi Bölümü

E-mail: taganbekje@gmail.com

ORCID: 0000-0002-3547-8851

**Özet:** Bir dildeki deyimler genellikle sabit bir sözcüksel yapıya ve dilbilgisel biçime sahiptir. Bu deyimlerin temel özelliklerinden biri de onların karakteristik yönlerini belirlemesidir. Deyimlerin bazıları eşdeğer varyant oluşturur. Bununla beraber deyimbilim hususunda çok sayıda eseri bulunan yazarlardan T. P. Skvorsova, Z. G. Uraksin gibi bilim adamları, deyimsel varyantlar arasındaki üslup özelliklerini reddediyorlar. Y. Y. Avaliani, L. I. Roizenzon, N. M. Şanskiy gibi araştırmacılar ise kelimelerdeki üslup farklılığı gibi varyantlaşan deyimler arasında da stilistik bir farklılığın olduğuna dikkat çekerler. Bunun nedeni, deyimlik birlikler varyantlaştığında genellikle onları oluşturan sözler değişir. Bu değişen sözler de neredeyse her zaman eşanlamlıdır. Eş anlamlılar arasındaki üslup farklılığının tanınması konusunda bilim adamları arasında ortak bir görüş olduğu gerçeğinden yola çıkarak, deyimlik varyantlaşmada, varyant türüne göre farklı niteliklere sahip varyantlaşmanın meydana gelebileceğini söyleyebiliriz.

**Anahtar kelimeler:** Varyantlaşma, frazeolojik varyant, eşdeğer varyant.

### PHRASEOLOGICAL VARIANTS IN MAKHTUMKULI'S WORKS

**Abstract:** Idioms in a language generally have a fixed lexical structure and grammatical form. One of the main features of these idioms is that they determine their characteristic aspects. Some of the idioms form equivalent variants. However, scientists such as T. P. Skvorsova and Z. G. Uraksin, who have many works on phraseology, reject the stylistic features among idiomatic variants. Researchers such as Y. Y. Avaliani, L. I. Roizenzon, N. M. Şanskiy point out that there is a stylistic difference between the idioms that become variants, just like the stylistic difference in the words. This is because when phraseological units become variants, the words that make them up usually change. These varying words are also almost always synonymous. Based on the fact that there is a common opinion among scientists regarding the recognition of stylistic differences between synonyms, we can say that in idiomatic variantization, variantization with different qualities may occur depending on the type of variant.

**Key words:** Variantization, phrasological variant, equivalent variant.

### ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИЕ ВАРИАНТЫ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ МАХТУМКУЛИ

**Аннотация:** Идиомы в языке обычно имеют фиксированную лексическую структуру и грамматическую форму. Одной из главных особенностей этих идиом является то, что они определяют их характерные аспекты. Некоторые идиомы образуют эквивалентные варианты. Однако такие ученые, как Т. П. Скворсова и З. Г. Ураксин, имеющие множество работ по фразеологии, отвергают стилистические особенности среди идиоматических вариантов. Такие исследователи, как Ю. Ю. Авалиани, Л. И. Ройзензон, Н.

<sup>6</sup> **Türkmenceden Aktaran: Emrah YILMAZ** Dr. Öğr. Gör., Semerkant Devlet Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Enstitüsü E-mail: [emraylmz@gmail.com](mailto:emraylmz@gmail.com) ORCID: 0000-0002-8062-116X

М. Шанский, отмечают, что между идиомами, превращающимися в варианты, существует стилистическое различие, как и стилистическое различие в словах. Это связано с тем, что когда фразеологизмы становятся вариантами, обычно изменяются слова, из которых они состоят. Эти разные слова также почти всегда являются синонимами. На основании того, что среди ученых существует общее мнение относительно признания стилистических различий между синонимами, можно сказать, что при идиоматической вариативности в зависимости от типа варианта может возникать вариативность с разными качествами.

**Ключевые слова:** Вариантизация, фразеологический вариант, эквивалентный вариант.

## Giriş

Bir dildeki deyimler genellikle sabit bir sözcüksel yapıya ve dilbilgisel biçime sahiptir. Bu deyimlerin temel özelliklerinden biri de onların karakteristik yönlerini belirlemesidir. Deyimlerin bazıları eşdeğer varyant oluşturur.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Mahtumkulu'nun (Mahtumkulu, 2013) eserlerinde geçen deyimlerin çoğu sözcük ve dilbilgisel yapılarını değiştirmeden korur: **acal yakañı tutmak, akılı çaşmak, akılı gısqa, aş dökmek, aşına avı gatmak, bagrı daş bolmak, bagrına basmak, bagrı açılmak, dünyäni tutmak, el açmak, el gatmak, el üzme, emeline çolaşmak, gılıç gemirmek, köküni kesmek, lap urmak, mähri ganmak, namart köprüsinden geçmek, ot salmak, ömür tanapımı kesmek, päli azmak, pikir basmak, rısva bolmak, san bolmak, sandan çıkmak, serçeden gorkan darı ekmez, serden geçmek, tagrı sınmak, togsan dolmak, ukı kaçmak, ikbalı oyanmak, yamandan boyuñı satın almak, yol açmak, yol kesmek, yüregi çişmek, yürek bulamak, yüz bermek, yüzüni asmak, zıbana gelmek** vb.. Örneğin deyimler birbirine bağlantılı sözcüklerden oluşur ve kelimelerin deyimsel birimlerindeki değişmezliği istikrarlı bir yapı oluşturur.

Ancak bazı deyimler yapısal olarak değişiklik meydana getirebilir. Bu durum aynı zamanda Mahtumkulu'nun şiirlerindeki anlatım tarzının da karakteristiğidir. Bazı örneklere bakalım: **acal yeli ösmek/acal yeli degmek, akılı uçmak / akılı gitmek, akılını dağıtmak / akılını almak, akıl eylemek / akıl etmek, akıldan ayrılmak / akılını aldırmaq, aş a avı goşmak / aşına avı gatmak, bagrı yanık / bagrı köymek, bagrınu duzlamak / bagrınu daglamak, bagrınu ezmek / bagrınu bozmaq, bagrınu gan kılmak / bagrınu gan bolmak, bagrınu uymak / bagrınu çökmek, başa bela tapmaq / başa bela gelmek, başa salmaq / başa düşmek, başı belaga düşmek / başa bela gelmek, başı gurban bolmaq / başıñı gurban etmek, başına salmaq / başına gelmek, bent olmak / bent bolmaq, bähre tapmaq / bähre almak, baş gün eşret sürmek / baş gün dövrän sürmek, çepine aylanmaq / çepe dönme, çırağı sönmek / çırağı öçmek, derde salmaq / derde goymaq, din gılıcın urmaq / din gılıcını çalmak, dünyä inmek / dünyä gelmek, dünyä küyüne düşmek / dünyä köyüne gitmek, dızıñ gurbı gitmek / dızdan kuvvat gitmek, elip biliñ bükülmek / elip biliñ burulmaq, ele girmek / ele getirmek, gan yıqlamak / gan ağlamak, gola ilmek / gola gelmek, gulak bermek / gulak asmaq, gulak salmaq / gulak asmaq, gurdı koylara çopan eylemek / gurdı dovara çopan eylemek, günü yaşmaq / günü batmaq, gımmatdan düşmek / gımmatdan ayrılmak, Haka doğru gelmek / Haka doğru durmaq, men-menlik gelmek / men-menlik etmek, nan dökmek / aş dökmek, nazar salmaq / nazar kılmak, nazarıñ tokunmaq / nazar kılmak, nazarıñ yetişmek / nazar kılmak, ömri solmaq / ömri ötmek, ömrüñi yele bermek / ömrüñi bada bermek, pälini goymaq / pälden dönme, pata kılmak / pata bermek, pelegiñ toruna düşmek / pelegiñ duzagina düşmek, pikire düşmek / pikir basmaq, sap tutmaq / sap gurmaq, sap urmaq / sap gurmaq, sapa sürmezlik / sapa görmezlik, söz açmaq / gep**

açmak, söz manısına yetmek/ söz aslına yetmek, terk eylemek / terk etmek, toba eylemek/ toba etmek, ıkbalı yörmek/ ıkbalı oyanmak, ışk ataşını yakmak/ ışk ataşına düşmek, ışka ulaşmak/ ışk ataşına düşmek, ışkıñ ataşına yanmak/ ışk ataşına düşmek, ışkıñ köçesine düşmek/ ışk ataşına düşmek, yara salmak/ yara kılmak, yazı gışa dönme/ yazı gış bolmak, yer goynuna girmek/ yer goynuna gadam urmak, yolu yapılmak/ yolu bağlanmak, yüregiñi daglamak/ bagrını daglamak, yüregiñe dag salmak/ yüregiñi daglamak, yüzüne gara tartmak/ yüzüne gara çekmek, yüzüne sıya tartmak/ yüzüne gara çekmek, yüzünü gara eylemek / yüzüne gara çekmek. yüzünü sovmak / yüz döndermek, vb.

Kalıcı bir bileşime sahip olan deyimlerin bazıları zamanla yerini eş anlamlılara bırakır. Varyantlaşan deyimlerden bahsederken, üslup özelliklerini dikkate almak gerekir. Bununla beraber deyimbilim hususunda çok sayıda eseri bulunan yazarlardan T. P. Skvorsova, Z. G. Uraksin gibi bilim adamları, deyimsel varyantlar arasındaki üslup özelliklerini reddediyorlar. Y. Y. Avaliani, L. I. Roizenzon, N. M. Şanskiy gibi araştırmacılar ise kelimelerdeki üslup farklılığı gibi varyantlaşan deyimler arasında da stilistik bir farklılığın olduğuna dikkat çekerler (Bekcäyev, 2021: 66). Bu fikir daha gerçekçi. Bunun nedeni, deyimsel birlikler varyantlaştığında genellikle onları oluşturan sözler değişir. Bu değişen sözler de neredeyse her zaman eş anlamlıdır. Eş anlamlılar arasındaki üslup farklılığının tanınması konusunda bilim adamları arasında ortak bir görüş olduğu gerçeğinden yola çıkarak, deyimsel varyantlaşmada, varyant türüne göre farklı niteliklere sahip varyantlaşmanın meydana gelebileceğini söyleyebiliriz.

Dilbilimde deyimsel varyantlaşmaya muhtelif tanımlar getirilmiştir. Özellikle N. M. Şanski'nin yaptığı tanım diğerlerine göre daha kapsamlıdır: “Deyimsel varyantlar; sözlüksel ve dilbilgisel açıdan farklı, anlamı ve semantik değişkenleri bakımından farklı birimlerdir. Varyantlaşmadaki farklılıklar büyük ya da küçük olabilir, ancak bunlar anlatım tarzının dengesini bozmamalıdır. Deyimsel varyantlaşmalar, kompozisyonları ve yapılarındaki stilistik farklılıklar ile belirli unsurları bakımından birbirinden ayrılır” (Şanskiy, 1985: 190).

Deyimsel varyantlaşmalar şöyle sınıflandırılır: 1) Aynı kavramı ifade etme, 2) Aynı anlama sahip olma, 3) Benzer sözdizimsel yapıya sahip olma, 4) Duygusal ve üslup bakımından farklı olma, 5) Gramer yapıları bakımından ayrışma, 6) Bileşenlerinden birinin (veya daha fazlasının) eş anlamlısı belirli bağlamlar ile değiştirilebilme.

Deyim bilimi üzerinde çalışan akademisyenler arasında üzerinde uzlaşamayan sorunlardan biri de deyimsel varyantlaşmaların tasnifi sorunudur. Bilim adamlarının böldüğü grupların sayısı genellikle eşittir. Ancak tasnif etme söz konusu olduğunda deyimler hususunda farklı yaklaşımları görmek mümkündür.

Deyimsel varyantlaşmalar söz konusu olduğunda A. V. Kunin'in yaptığı çalışmalar öne çıkmaktadır. Örneğin modern İngilizce örneğinde, Deyimsel varyantlaşmalar şöyle sınıflandırılır: 1) Leksik, 2) Dilbilgisel gruplar.

Dilbilgisi gruplar ise kendi içerisinde şöyle tasnif edilir: a) Morfolojik, b) Sözdizimsel, c) Morfolojik-sözdizimsel,

- 3) Leksik-dilbilgisel, bunlar da kendi içinde: a) Leksik-morfolojik, b) Leksik-sözdizimsel,
- 4) Pozisyon, bunlar: a) Tek yapı, b) Muhtelif yapı,
- 5) Niceliksel, bunlar: a) Kısaltma ögesi, b) Ekleme ögesi,
- 6) Noktalama işareti, 7) İmla, 8) Birleştirilen gruplar (Kunin, 1972 : 148 ).

Deyimsel varyantlaşmalar meselesi Türkmen dilbiliminde halen araştırılması gereken bir sorundur. Ancak kelimelerin ve deyimsel birimlerin varyantlaşması üzerine bazı bilimsel çalışmalar vardır. Bu çalışmaların çoğu söz varyantlaşmasıyla ilgilidir. Bilim adamları

çalışmalarında varyantları sınıflandırmaya ve onlara mutlak tanımlar vermeye çalıştılar. Bazı akademisyenler Türkmen dilinin yalnızca bir grup varyantı üzerinde araştırma yapmıştır. Filoloji bilimleri adayı B. Veyisov, makalelerinde kelimelerin fonetik varyantlarından bahseder ve dil tarihi çalışmalarında fonetik varyantın çok daha önemli olduğunu belirtir (Veyisov, 1976). Filoloji bilimleri adayı Y. Çöññäyev, kelime varyantının alametlerini şu şekilde tanımlar: 1) Kelimenin kökü aynı olmalı, 2) Sözcüksel-anlamsal anlamı aynı olmalı, 3) Kök kelimenin sesindeki farklılık anlamda bir fark ortaya çıkarmamalı. Yazar, diğer bilimsel çalışmalara da atıfta bulunarak şu sonuca varmaktadır: “Kelimeler fonetik ve morfolojik olarak farklı olabilir” (Çöññäyev, 1988: 44). Türkmen dilindeki varyantlaşma olgusuna ilişkin temel çalışmaların yazarı A. Geldimirov, monografisinde ağırlıklı olarak kelime varyantlarına dikkat çekmiş ve bunları fonetik, morfolojik, sentaktik ve sözlüksel gruplara ayırmıştır (Geldimirov, 1983:9).

Türkmen dil biliminde deyim varyantlaşmasına da değinilmiştir. Bu durum ilk kez B. Jumageldiyev’in doktora tezinde dile getirilmektedir (Bekjäyev, 2021: 68). Yazar, B. Kerbabayev’in “Aygıtlı Ädim” romanındaki deyimleri sözcük ve dilbilgisi açısından farklı gruplara ayırıyor. Elbette böyle bir ayırım, Türkmen dilindeki tüm deyim varyantlaşması için tipik bir durum olarak anlaşılmalıdır. Çünkü burada B. Jumageldiyev tespitlerini sadece “Aygıtlı Ädim” romanı üzerinden sürdürmüştür.

M. A. Abdırähmanova, Türkmen dilindeki deyim varyantlaşması konusunda büyük hizmetler yapmıştır. Doktora tezinde sayılarla deyimler arasında bağ kurmuş, sözcük yapılarının fonetik, sözcüksel, dilbilgisel, sözcüksel-dilbilgisel varyantlarının bulunduğunu belirtmiş ve bunların her birini sayılarla birlikte sabit sözcük yapıları örneğinde detaylandırmıştır.

Analiz ettiği deyimlerde leksik varyantların daha yaygın olduğuna dikkat çeken yazar, bunları kendi içinde tasnif eder. Ayrıca M. A. Abdırähmanova, çok değişkenli deyimleri yapılarına göre analiz eder. Böylece bünyesinde sayılar olan deyim varyantlaşmasına ilişkin spesifik sonuçlar çıkarır. Araştırmacı, deyim varyantlaşmasını şu terimlerle tanımlar: “Bizim görüşümüze göre, deyim varyantlaşması, birincil temel deyimlerin fonetik, sözcüksel, dilbilgisel veya sözlüksel-dilbilgisel olarak farklı bir şeklidir. Söz konusu varyantlaşmalar anlam bakımından ve taşıdıkları anlam miktarı bakımından eşittirler. Konuşma üslubu bakımından varyantlaşmanın farklılık arz etmesi olasıdır. Varyantlaşma deyimlerin en azından bir ortak bileşeni olmalıdır” (Abdrahmanova, 1971: 96 ).

K.Amangeldiyeva’nın Türkmen dilbilimindeki deyim varyantlaşmasına ilişkin doktora tezi de bazı fikirler sunar. O, Türkmen dilinde deyim varyantlaşmasının sıklıkla meydana geldiğini belirterek şöyle der: “Bizim anlayışımıza göre varyant, deyimün sözlük yapısında genel manaya zarar vermeden yapılan kısmi bir farklılıktır, dolayısıyla deyimün görünümünü değiştirir” (Amangeldiyeva, 1971: 13). Yazar ayrıca varyantlaşan deyimü oluşturulan unsurların herhangi bir anlam ilişkisine sahip olmadığı fikrini de ortaya atar.

Deyim varyantlaşmasına ilişkin özellikleri kapsamlı bir şekilde inceleyen G.Açılova, değişken olan sabit kelime yapılarını sözcüksel-üslupsal varyantlaşma, sözcüksel-dilbilgisel varyantlaşma, birleşik varyantlaşma olarak ikiye ayırmıştır (Açılova, 1977: 163).

Deyim varyantlaşması meselesi A. Annamammedov’un doktora tezinde ayrıntılı olarak analiz edilmektedir. A. Annamammedov varyantlaşmanın kapsadığı alanın özelliklerini tanımlamaya çalışmıştır. Yazar, deyimsel varyantlaşmayı beş büyük gruba ayırır: Sözcüksel varyantlaşmalar, dilbilgisel varyantlaşmalar, sözcüksel-dilbilgisel varyantlaşmalar, sözcüksel ve dilbilgisel değişkenli varyantlaşmalar, leksik ve gramatik varyantlı deyimler (Annamammedov, 1965: 67). Genel olarak ifade etmek gerekirse; aynı anlamı veren ve aynı kavramı aktaran, benzer

sözdizimsel yapıya sahip, dilbilgisel yapısında değişiklikler meydana getirebilen, duygusal-stilistik farklılıkları olan deyimler, varyantlaşan deyimlerdir.

Bizce, Mahtumkulu'nun eserlerindeki deyimler örneğindeki deyimsel varyantlaşmalar şu şekilde sıralanabilir: fonetik, sözcüksel, sözlüksel-dilbilgisel, çok değişkenli türler. Bunlardan en yaygın olanı leksik varyantlaşmadır. Deyimlerde leksik varyant olarak, deyimlerin bileşimindeki kelimelerin değiştirilmesini, yani bir veya daha fazla kelimenin başka bir kelimeyle değiştirilmesini anlayabiliriz. Değişken sözcükler, deyim birimleri dışındaki anlamlarına göre, anlamları eşit olmak üzere iki gruba ayrılır: 1. Varyantlaşan sözcükler ayrı ayrı (deyimler dışında) birbirleriyle anlam yakınlığını ve eş anlamlılık ilişkisini korurlar. Bu gruba ait deyimlere Mahtumkulu'nun şiirlerinde sıklıkla rastlanır:

**Akıl eylemek/ etmek**

Yüz yıllık tetârik baş günlük ömre,

*Akıl eyelän*, niçik işdir, yaranlar (*Keçdir, yaranlar*).

*Akıl et* cahanın rayın, rövşün,

Igtibar etmegin dünyä duruşın (*Adamzat*).

**Aşa avı goşmak / gatmak**

Zulum yagar başlarıña,

*Avı goşar aşlarıña* (*Dünyä sen*).

Bir gün *aşımıza avı gatar* sen,

Ovval aldap biyr sen balı, dünyä, hey (*Salı, dünyä, hey*).

**Bagrı yanmak / köymek**

Bir söz bilen köyen *bagrım yandırdıñ*,

Cigerden ayırdıñ, başdan dındardıñ, (*Öl indi*).

Magtımğulı, *köydi bagrım* ot bolup,

Dünyä gelen gidecekdir mat bolup, (*Yaraşmaz*).

**Baş gün eşret/ dövrän sürmek**

Magtımğulı, *büş gün eşret sürmäge*,

Cay imesdir eglenmäge, durmaga, (*Yar bizim sarı*).

**Büş gün dövränü sürmedim**

Acap türpe yar biläni (*Diysesñ gitmez yör biläni*).

**Çıragı sönmek / öçmek**

Habar düşer: “Pılan kimse ötdi” diyp,

“*Çıragı söndi*” diyp, “Günü batdı” diyp (*Iglärler*).

Yigitlik *çıragı öçer*,

Bu sözümde yalan barmı? (*Gülen barmı?*).

**Dızıñ gurbı/kuvvatı gitmek**

Gözüm gubar, *dızdan kuvvat gidipdir*,

Ya ki beyle permanmıdır insana (*Pelek beren dövrana*).

Yov-le üflaslara menzil-mekandar etdiñ meni.

**Gurbı giden dızlarma** bigadır bar etdiñ meni... (*Meni*).

**Gan yıqlamak/ ağlamak**

Çaydan çıkıp seniñ yanına geldim,

Bize kerem kılıñ» diydi, dostlar hey (*Çakır kelle*).

Ençe nalış eyleyip men, il-gün bilen **gan ağlasam**,

Zarıma handan kılar ol, barmaz sözümiñ parhına (*Işk dovzahına*).

**Gurđı koylara/dovara çopan eylemek**

Çay bile nan üstüde Musa pıgamber durdı,

Özi erdi **koylara çopan eyledi gurđı...** (*Eyvani dört*).

Çay bile nan üstünde haysı pıgamber durdı?

Ol kim idi, **dovara çopan eyledi gurđı?** (*Eyvani dört*).

**Güni yaşmak/ batmak**

Kimseleriñ Ayı dogup,

Kimiñ **Güni yaşıp** barmış (*Gidip barmış*).

Habar düşer: “Pılan kimse ötdi” diyip,

“Çıragı söndi” diyip, “**Güni batdı**” diyip... (*Iglärler*).

**Nan/aş dökmek**

Baş gün köñül hoş etmäge,

Supra yayıp, **nan dökmäge...** (*Yar gerekdir*).

Atı meydan tanar, hümmeti – mihman,

Comart oğlu supra yayıp, **aş döker** (*Daş döker*).

**Ömrüni yele/ bada bermek**

Ol eyvani görseñ, mundan geçer sen,

**Ömrüñ yele berme**, dünyäde belli (*Ussada belli*).

Zerbaba zovkun olma, baka yokdur dövletde,

**Ömrüni bada berme**, sen bu darıl-mähnetde... (*Duman peyda*).

**Söz/gep açmak**

Akıl bolan **söz açarmı?**

Nobat berilmegen yerde (*Görüm görülmegen yerde*).

Çölde hovalanar mıdam dag aşan,

Övüner, **gep açar** salı gartaşan... (*Galsa neylesin*).

**Yüzünü sovmak / döndermek**

**Yüzün sovup**, gep alışmaz çın ärler,

Bir söy bilen yağşı dostı çep bolsa (*Köp bolsa*).

Hakikat är **yüz döndermez** beladan,

Hak rızası bilen başa daş gelse (*Coş gelse*).

Varyantlaşan deyimlerdeki değişken sözler deyim biliminin dışında kullanıldığında, eşanlamlı veya birbirine yakın anlamlı hâle gelir. Mahtumkulu'nun yukarıda kullandığı örneklere yakından bakalım: *eylemek/etmek, goşmak/gatmak, yanmak/köymek, eşret/dövrän, sönmek/öçmek, gurp/kıvvat, yıglamak/aglamak, koy/dovar, yaşmak/batmak, nan/ař, yel/bad, söz/ğep, sovmak/döndermek* gibi deyimler varyant olup, birbirinin yerine kullanılabilir veya stilistik açıdan çok farklılık arz etmez.

Filoloji bilimleri adayı M. A. Abdrahmanova, Varyantlaşan deyimlerin yakın anlamını tek bir konu-tematik grup içindeki değişkenlik olarak adlandırır (Bekcäyev, 2021: 77).

2. Leksik varyantlaşmanın bu türünde, deyim bünyesindeki değişken sözler yalnızca deyim sınırları içinde değişkenlik gösterir. Deyimler her ne kadar yapı bakımından eşanlamlı olsalar da, normalde anlamdaş değildirler, yani bağlamsal eşanlamlılardır. şairi şiirlerinde bu tür alternatif deyimlere rastlamak mümkündür. İşte bazı örnekler:

**Bagrım duzlamak /daglamak**

Bihuda köp yara gülüp sözleme,  
İşk oduna yürek-*bagrıñ duzlama...* (*Mal yağşı*).

Diydim: “Bagban ağlayır”. Diydi: “*Bagrıñ daglayır*”.

Diydim ki: “Alaç eyle!”. Diydi: “Lukmañ ezizden” (*Diydi: “Habar yok sizden”*).

**Din gılcın urmak / çalmak**

Osman geçdi Gurhan tilavat bilen,  
*Din gılcın çalıp*, Arslan geçipdir (*Köp can geçipdir*).

*Din gılcın ursam*, tende zorum yok,  
Mätäce nan biyre elde zerim yok... (*Halıma meniñ*).

**Gulak salmak / asmak**

*Gulak salıñ*, gardařlar,  
Bir acayıp sözüm bar (*Vağız*).

Yigitler, sözüme bir *gulak asıñ*,  
Dünyä dostluęınıñ tamasın keřiñ... (*Köñül yatmaz hiç*).

**Pikire düşmek / basmak**

Manı añlan Magtımgulı sözünden,  
*Pikre düşer*, yaşlar akar gözünden... (*Baglar, hey*).

Yüregim coş berse, aklım cem bolar,  
*Pikir basar*, gayğı huşı yandırır (*Coşı yandırır*).

**Söz manisına/ aslına yetmek**

Magtımgulı aydar, dünyäniñ iři,  
*Söz manisna yete bilmez* her kiři... (*Al eder*).

Kämil bolmaz ol řerbetden datmayan,  
Hezl eylemez *söz aslına yetmeyen*... (*Gadıırın näbilsin*).



### **Yüregiňi / bagrını daglamak**

Tur säher, Taňrığa yığla,

“Hak” diyip *yüregiň dagla...* (*Daň atmazdan burun*).

Diydim: “Bagban aglayır”. Diydi: “*Bagrın daglayır*”.

Diydim ki: “Alaç eyle!”. Diydi: “Lukmaň ezizden” (*Diydi: “Habar yok sizden”*).

Örneklerden de anlaşılacağı üzere *duzlamak/daglamak, urmak/çalmak* (“yiteltmek” *manısında*), *salmak/asmak, düşmek/basmak, manısı/aslı, yürek/bagir* gibi sözler yapı bakımından eşanlamlı olsalar da, normalde anlamdaş değildirler, yani bağlamsal eşanlamlılardır. Bu durum, kelimelerin deyim birimlerinin parçası olduklarında mecaz anlam taşıyabileceği fikrini bir kez daha doğrulamaktadır. Mahtumkulu eserlerindeki varyantlaşan deyimlerde değişen sözcük genellikle isim veya fiillerden oluşmaktadır. Yukarıdaki örnekler bunu doğrulamaktadır.

### **Sonuç**

Mahtumkulu şiirleri dilcilik açısından incelendiğinde, bunlara karşılık gelen deyimlerin kendi özellikleri dikkat çekmektedir. Bu dilin deyimleri, dil ve yaşam arasındaki ilişkinin ortaya çıkarılmasında, halkın ulusal özelliklerinin ve psikolojisinin incelenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Deyimbilimler tarihin ilk aşamalarında ortaya çıkmış ve yüzlerce yıldır bozulmadan günümüze aktarılmıştır. Deyimlerde verilen mecaz anlamlar, bileşimindeki kelimelerin yıpranmasına rağmen etkinliğini kaybetmez. Mahtumkulu şiirlerinde kullanılan üslup, aradan yüzyıllar geçmesine rağmen yeni anlamlar kazanmakta ve halkın dil zenginliğindeki incileri içermektedir. Mahtumkulu eserlerinde deyimlerin varyantlaşması, genel anlamını etkilemeden sözcük yapısında kısmi bir farklılık meydana getirir, dolayısıyla deyim dış görünümünde bir değişiklik ortaya çıkar. Şairin şiirlerindeki deyimlerin varyantlaşması: 1) Ayrı ayrı (deyimbilimin dışında) kullanılan sözcükler birbirleriyle anlam yakınlığı ve eş anlamlılık ilişkisini sürdürür. 2) İkinci tür leksik varyantlaşmada, deyimler bileşimindeki değişken sözler sadece deyim kapsamında varyantlaşabilir.

### **İqtiboslar/Сноски/References/Kaynaklar**

- 1-Açylowa Güljermal. Häzirki zaman türkmen dilinde durnukly söz düzümleri. – Aşgabat, 1977.
- 2-Annamämmedow Ahmet. Hydyr Derýayewiň “Ykbal” romanynyň frazeologiyasy. Kand. dissert. golýazma. – Aşgabat, 1965.
- 3-Абдрахманова М. Устойчивые словосочетания с числительными в туркменском языке. Рукопись канд. дисс. – Ашхабад, 1971.
- 4-Амангелдиева К. Принципы подачи фразеологических единиц в туркменско-русском словаре. Автореф. канд. дисс. – Ашхабад, 1971.
- 5-Bekjáyew T. Türkmen dilinde düzümi kär-hünär sözli frazeologizmler. Kand.diss. golýazma. – Aşgabat, 2021.
- 6-Çöňnäýew Ý. Häzirki zaman türkmen dili. Leksikologiya. – Aşgabat, 1988.
- 7-Geldimyradow A. Türkmen edebi dilinde wariantlaşma. – Aşgabat, 1983.
- 8-Кунин А. В. Фразеология современного английского языка. – Москва, 1972.
- 9-Magtynguly. Eserler ýygundy, I-II jilt, Ylym, – Aşgabat 2013.
- 10-Шанский Н.М. Фразеология современного русского языка. – Москва, 1985.
- 11-Weýisow B. Sözüň fonetik wariantlary hakynda käbir bellikler. // Türkmen diliniň we dialektologiyanyň käbir meseleleri. – Aşgabat, 1976.
- 12-Ýylmaz Emrah. Mahtumkulu Eserlerinin Deyimler Sözlüğü. – Ankara, 2016.

**BULLETIN OF THE  
INTERNATIONAL JOURNAL  
“TURKOLOGICAL  
RESEARCH”**

In order to implement programs and projects developed to accelerate the relationship envisaged at the summit of the Organization of Turkic States held in Samarkand, as well as to coordinate and highlight the research work carried out in the field of Turkic studies, the International Journal “Turkological Research” at Samarkand State University named after Sharof Rashidov passed the state registration. The journal is intended to publish the results of scientific research in the field of Turkic languages and dialects, the history of linguistic and literary relations of the Turkic peoples of Central Asia, the socio-cultural field. There are such headings as a young researcher, memory and our anniversaries. Articles written in Uzbek, Turkish, Russian, English and all Turkic languages are accepted.

The scientific journal is based on the decision of the Higher Attestation Commission of the Ministry of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan dated May 8, 2024 and numbered 354/5; It is included in the list of scientific publications that are recommended for candidates to receive the Doctor of Philosophy (PhD) and Doctor of Science (DSc) academic degrees in the fields of history and philology to publish their scientific results due to their theses.



**THE JOURNAL PUBLISHES ARTICLES  
IN THE FOLLOWING AREAS:**

- ✓ History of socio-cultural relations of the Turkic peoples;
- ✓ Research of the Turkic World;
- ✓ Dialectology of Turkic languages;
- ✓ Geopolitics of the Turkic World;
- ✓ Folklore Studies;
- ✓ Comparative Linguistics and Literary Studies;
- ✓ Literary Relations and Translation Studies.

**CONTACT ADDRESS:**

**Mailing Address:**

140104, University boulevard, 15,  
Samarkand, Uzbekistan,

Research Institute of Turkology under  
Samarkand State University named after  
Sharof Rashidov

**Phone:**

+998 99 582 93 81

+998 97 911 93 81

**Telegram ID:**

@turkologiya1

**Email:**

turkologiya.samdu@gmail.com

**Website:**

<https://turkologiya.samdu.uz>



**REQUIREMENTS FOR ARTICLES:**

1. The article is presented on 8-10 pages;
2. Article structure:
  1. The text of the article should be prepared in Times News Roman font, size 14, left: 3 cm, right: 1.5 cm, top and bottom: 2 cm; in A4 format in 1.15 intervals.
  2. The title of the article, surname, name and patronymic of the author (authors) are indicated in full and written in capital letters.
  3. Position, academic title, place of work (study), region, republic, telephone and e-mail address of the author (authors) are indicated in full.
  4. The abstract should consist of a brief content and importance of the article, results.
  5. At the beginning of each article, there should be an annotation in Uzbek, Turkish and English.
  6. The abstract should be no more than 120-150 words.
  7. At the bottom of the abstract, 7-10 keywords should be given that illuminate the content of the article.
  8. The article should be prepared in the following form:
    - a) Introduction;
    - b) Main part;
    - c) Results and Discussions;
    - d) Conclusions;
    - e) List of literature (References) – in alphabetical order;
    - f) Citations are given in brackets in the form of the author's surname - date of publication - page (Muminov, 2020: 25);
    - g) Figures, drawings, tables, diagrams are designated in Arabic numerals as "Figure". Signs or pointers are placed under the figure, in the next line, in the middle and highlighted in bold.
3. The author(s) are responsible for the scientific validity, reliability and plagiarism of the information and evidence presented in the article;
4. Articles will be considered. The journal publishes only articles recommended by experts;
5. Articles not requested will not be published and will not be returned to the authors;
6. Only 1 article of the author is published in 1 issue of the journal.

**“TURKOLOGIK  
TADQIQOTLAR” XALQARO  
JURNALINING AXBOROT  
XATI**

Davlatimiz tomonidan olib borilayotgan ijtimoiy-ma’rifiy, ilm-fanni rivojlantirishga qaratilgan siyosat, Turkiy Davlatlar Tashkilotining Samarqandda o‘tkazilgan sammitida ko‘zda tutilgan o‘zaro aloqalarni jadallashtirish bo‘yicha ishlab chiqilgan dastur va loyihalarni amalga oshirish hamda turkologiya sohasida olib borilayotgan ilmiy-tadqiqot ishlarini muvofiqlashtirish va yoritish maqsadida Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universitetida “Turkologik tadqiqotlar” xalqaro jurnali ta’sis etildi. Jurnal turkiy til va shevalar, Markaziy Osiyo turkiy xalqlari lisoniy va adabiy aloqalari tarixi, ijtimoiy-madaniy sohalarda amalga oshirilayotgan ilmiy-tadqiqot ishlarining natijalarini e’lon qilishga mo’ljallangan. Jurnalda muharrir minbari, tadqiqotlar, ilmiy axborot, taqriz va e’tirof, ilmiy anjuman, yosh tadqiqotchi, xotira, yubilyarlarimiz kabi ruknlar mavjud. O‘zbek, turk, rus, ingliz va barcha turkiy tillarda yozilgan maqolalar qabul qilinadi.

Ilmiy jurnal O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi OAKning 2024-yil 8-maydagi 354/5-sonli rayosat qarori asosida tarix, filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.



**THE JOURNAL PUBLISHES ARTICLES  
IN THE FOLLOWING AREAS:**

- ✓ History of socio-cultural relations of the Turkic peoples;
- ✓ Research of the Turkic World;
- ✓ Dialectology of Turkic languages;
- ✓ Geopolitics of the Turkic World;
- ✓ Folklore Studies;
- ✓ Comparative Linguistics and Literary Studies;
- ✓ Literary Relations and Translation Studies.

## MUROJAAT UCHUN MANZIL:

### Pochta manzili:

140104, Universitet xiyoboni, 15-uy,  
Samarqand, O‘zbekiston,  
Sharof Rashidov nomidagi Samarqand  
davlat universiteti huzuridagi  
Turkologiya ilmiy-tadqiqot instituti

### Telefon:

+998 99 582 93 81

+998 97 911 93 81

### Telegram ID:

@turkologiya1

### Elektron pochta:

turkologiya.samdu@gmail.com

### Veb-sayt:

<https://turkologiya.samdu.uz>



## MAQOLALARGA QO‘YILADIGAN TALABLAR:

- Maqola 8-10 sahifa hajmida taqdim etiladi;
- Maqolaning tarkibiy tuzilishi:
  1. Maqola matni Times News Roman shriftida, 14 kattalikda, chap: 3 sm, o‘ng: 1,5 sm, yuqori va quyi: 2 sm; 1,15 intervalda, A4 shaklida tayyorlanishi lozim.
  2. Maqola sarlavhasi, muallif(lar)ning familiyasi, ismi va otaismi to‘liq holatda katta harflar bilan yozilishi kerak.
  3. Muallif(lar)ning lavozimi, ilmiy unvoni, ish (o‘qish) joylari, viloyat, respublika, telefoni va e-mail adresi to‘liq keltirilishi kerak.
  4. Annotatsiya, maqolaning qisqacha mazmun va ahamiyati, natijalardan iborat bo‘lishi lozim.
  5. Har bir maqola boshida o‘zbek, turk va ingliz tillarida annotatsiya bo‘lishi lozim.
  6. Annotatsiya 120-150 so‘zdan ko‘p bo‘lmagan shaklda bo‘lishi kerak.
  7. Annotatsiyaning pastki qismida maqola mazmunini yorituvchi 7-10 ta tayanch so‘zlar keltirilishi kerak.
  8. Maqola quyidagi shaklda tayyorlanishi kerak:
    - a) Kirish (Introduction);
    - b) Asosiy qism (Main part);
    - c) Natijalar va muhokama (Results and Discussions);
    - d) Xulosalar (Conclusions);
    - e) Adabiyotlar (References) – alifbo tartibida keltiriladi;
    - f) Havola(snoskalar)lar qavsda muallif familiyasi – nashr sanasi – sahifasi (Mo‘minov, 2020: 25) shaklida keltiriladi;
    - g) Rasm, chizma, jadval, diagrammalar «Rasm» deb arab raqamlari bilan qayd etiladi. Belgi yoki ishoralar – rasm ostida, keyingi qatorda, o‘rtada joylashtiriladi va qoraytirilgan shrift bilan belgilanadi.
- Maqolada keltirilgan ma’lumot va dalillarning ilmiy asoslanganligi, ishonchli va ko‘chirmachilik holatlari uchun muallif(lar) mas’uldir;
- Maqolalar ekspertiza qilinadi. Ekspertlar tomonidan tavsiya etilgan maqolalargina jurnalda chop etiladi;
- Tavsiya etilmagan maqolalar chop etilmaydi va mualliflarga qaytarilmaydi;
- Jurnalning 1 ta sonida muallifning faqat 1 ta maqolasi chop etiladi.

**БЮЛЛЕТЕНЬ  
МЕЖДУНАРОДНОГО ЖУРНАЛА  
"ТУРКОЛОГИЧЕСКИЕ  
ИССЛЕДОВАНИЯ"**

В целях реализации программ и проектов, разработанных для ускорения взаимоотношений, предусмотренных на состоявшемся в Самарканде саммите Организации Тюркских Государств, а также координации и освещения научно-исследовательской работы, проводимой в области тюркологии, Международный журнал, Самаркандского государственного университета имени Шарофа Рашидова, «Тюркологические исследования» прошел государственную регистрацию. Журнал предназначен для публикации результатов научно-исследовательских работ в области тюркских языков и диалектов, истории языковых и литературных связей тюркских народов Средней Азии, социокультурной области. Есть такие рубрики, как молодой исследователь, память и наши юбилеи. Принимаются статьи, написанные на узбекском, турецком, русском, английском и всех тюркских языках.

Научный журнал на основании решения Высшей аттестационной комиссии (ВАК) Министерства высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан от 8 мая 2024 года под номером 354/5; Он включен в перечень научных изданий, рекомендуемых кандидатам на получение ученых степеней доктора философии (PhD) и доктора наук (DSc) в области истории и филологии для публикации своих научных результатов по своим диссертациям.



**В ЖУРНАЛЕ ПУБЛИКУЮТСЯ  
СТАТЬИ ПО СЛЕДУЮЩИМ  
НАПРАВЛЕНИЯМ:**

- ✓ История социально-культурных отношений тюркских народов;
- ✓ Исследования тюркского мира;
- ✓ Диалектология тюркских языков;
- ✓ Геополитика тюркского мира;
- ✓ Изучение фольклора;
- ✓ Сравнительное языкознание и литературоведение;
- ✓ Литературные отношения и переводоведение.

## КОНТАКТНЫЙ АДРЕС:

### Почтовый адрес:

140104, Университетский бульвар,  
15, город Самарканд, Узбекистан,  
Научно-исследовательский  
институт Тюркологии при  
Самаркандском Государственном  
Университете имени Шарофа  
Рашидова

### Телефон:

+998 99 582 93 81

+998 97 911 93 81

### Telegram ID:

@turkologiya1

### Электронная почта:

turkologiya.samdu@gmail.com

### Веб-сайт:

<https://turkologiya.samdu.uz>



## ТРЕБОВАНИЯ К СТАТЬЯМ:

- К публикации принимаются статьи объемом 8-10 страниц;
- Структура статьи:
  1. Текст статьи должен быть выполнен шрифтом Times News Roman, размером 14 пунктов, слева: 3 см, справа: 1,5 см, сверху и снизу: 2 см; с межстрочным интервалом 1,15, формат листа А4.
  2. Название статьи, фамилия, имя и отчество автора(ов) должны быть написаны заглавными буквами в полном регистре.
  3. Должность, ученое звание, места работы(учебы), регион, Республика, телефон и адрес электронной почты автора(ов) должны быть указаны полностью.
  4. Аннотация должна состоять из краткого содержания и важности статьи, результатов.
  5. В начале каждой статьи должна быть аннотация на узбекском, турецком и английском языках.
  6. Аннотация должна содержать не более 120-150 слов.
  7. Внизу аннотации должно быть 7-10 ключевых слов, освещающих содержание статьи.
  8. Статья должна быть подготовлена в виде:
    - a) Вступление (Introduction);
    - b) Основная часть (Main part);
    - c) Результаты и обсуждение (Results and Discussions);
    - d) Выводы (Conclusions);
    - e) Литература (References) – в алфавитном порядке
    - f) Ссылка(сноски) приводится в скобках в виде фамилии автора – дата публикации – страница (Муминов, 2020: 25);
    - g) Рисунки, чертежи, таблицы, схемы нумеруются арабскими цифрами и обозначаются как «Рисунок». Знаки или указатели размещают под рисунком, в следующей строке, посередине и выделяют жирным шрифтом.
- Автор(ы) несут ответственность за научную обоснованность, достоверность и плагиат информации и доказательств, представленных в статье;
- Статьи рецензируются. В журнале публикуются только статьи, рекомендованные экспертами;
- Нерекондованные статьи не публикуются и не возвращаются авторам;

## “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” DERGİSİNİN BÜLTENİ

Özbekistan Cumhuriyeti devletinin sosyal-eğitimsel ve bilimsel gelişme politikasının başarılı şekilde uygulanmasına yardımcı olmak amacıyla, Semerkant'ta düzenlenen Türk Devletleri Teşkilatının zirvesinde öngörülen karşılıklı ilişkilerin hızlandırılması için geliştirilen program ve projeleri uygulamak, bilimsel çalışmaları koordine etmek, Türkoloji alanında yürütülen araştırma çalışmaları Şeraf Reşidov adına Semerkant Devlet Üniversitesi, Uluslararası “Türkoloji Araştırmaları” dergisini tescil etmiştir. Dergi, Türk dili ve lehçeleri, Orta Asya Türk topluluklarının dil ve edebiyat ilişkileri tarihi, sosyo-kültürel alanlardaki bilimsel ve araştırma çalışmalarının sonuçlarını yayınlamayı amaçlamaktadır. Dergimizde editör kürsüsü, araştırma, bilim dünyasından, inceleme ve tanıma, bilimsel konferans, genç araştırmacı, hatıra, yıldönümleri gibi sütunlar yer almaktadır. Özbekçe, Türkçe, Rusça, İngilizce ve tüm Türk lehçelerinde yazılmış makaleler kabul edilmektedir.

Bilimsel dergi, Özbekistan Cumhuriyeti Yükseköğretim, Bilim ve İnovasyon Bakanlığı'na bağlı Yüksek Kabul Komisyonu'nun 8 Mayıs 2024 tarihli ve 354/5 sayılı kararına esasen; tarih, filoloji alanlarında Felsefe Doktoru (Doktora) ve Bilim Doktoru (DSc) akademik derecesini almaya aday kişilerin tezleri dolayısıyla bilimsel sonuçlarını yayınlaması tavsiye edilen ilmî yayınlar listesine dâhil edilmiştir.



### DERGİ AŞAĞIDAKİ ALANLARDA MAKALELER YAYINLAMAKTADIR:

- ✓ Türk Dünyasındaki sosyo-kültürel ilişkilerin tarihi;
- ✓ Türk Dünyası araştırmaları;
- ✓ Türk Lehçeleri diyalektolojisi;
- ✓ Türk Dünyasının jeopolitiği;
- ✓ Folklor çalışmaları;
- ✓ Karşılaştırmalı dilbilim ve edebiyat çalışmaları;
- ✓ Edebi ilişkiler ve çeviri çalışmaları.



## İLETİŞİM ADRESİ:

### Posta adresi:

140104, Üniversite Bulvarı, 15,  
Semerkant şehri, Özbekistan, Şeraf  
Reşidov adına Semerkant Devlet  
Üniversitesine bağlı Türkoloji  
Araştırmaları Enstitüsü

### Telefon:

+998 99 582 93 81

+998 97 911 93 81

### Telegram ID:

@turkologiya1

### E-posta:

turkologiya.samdu@gmail.com

### İnternet sitesi:

<https://turkologiya.samdu.uz>



## MAKALE YAZIM KURALLARI:

- Makale 8-10 sayfada sunulur;
- Makale'nin yapısı:
  1. Makale metni Times New Roman yazı tipinde, 14 punto büyüklükte, sol kenarından 3 cm'lik, sağ kenarından 1,5 cm'lik, üst ve alt kenarından 2 cm'lik boşluk bırakılarak, tek sütün olarak, 1,15 satır aralığında, A4 boyutunda hazırlanmalıdır.
  2. Makalenin başlığı, yazar(lar)ın soyadı, adı ve baba adı tam olarak büyük harflerle yazılmalıdır.
  3. Yazar(lar)ın pozisyonu, akademik ünvanı, çalıştığı (öğrendiği) yer, bölgesi, cumhuriyeti, telefon ve e-posta adresi eksiksiz olarak verilmeli.
  4. Özet, makalenin amacını, önemli bulgularını ve sonuçlarını içermelidir.
  5. Her makalenin başında Özbekçe, Türkçe ve İngilizce özet bulunmalıdır.
  6. Özet, 120-150 sözcüğü geçmeyecek şekilde yazılmalıdır.
  7. Özeti alt kısmında makalenin içeriğini tanımlayacak en az 7, en fazla 10 anahtar kelimeye yer verilmelidir.
  8. Makale, aşağıdaki formatda hazırlanmalıdır:
    - a) Giriş (Introduction);
    - b) Ana bölüm (Main part);
    - c) Sonuçlar ve tartışma (Results and Discussions);
    - d) Sonuçlar (Conclusions);
    - e) Kaynakça (References) alfabetik olarak sıralanmalıdır;
    - f) Bağlantılar (dipnotlar) yazarın soyadı - yayın tarihi - sayfa şeklinde parantez içinde verilecektir (Muminov, 2020: 25);
    - g) Resim, çizim, tablo, diyagramlar "Resim" olarak Arap rakamları ile kaydedilir. İşaretler resmin altına, bir sonraki satıra, ortaya yerleştirilir ve koyu yazılır.
- Makalede sunulan bilgi ve kanıtların bilimsel dayanağı, güvenilirliği ve intihalinden yazar(lar) sorumludur.
- Makaleler hakemli olacaktır. Dergide sadece uzmanlar tarafından tavsiye edilen makaleler yayımlanır.
- Talep edilmeyen yazılar yayınlanmayacak ve yazarlarına iade edilmeyecektir.
- Derginin 1 sayısında yazarın sadece 1 makalesi yer alacaktır.

# TURKOLOGIK TADQIQOTLAR

XALQARO ILMIY JURNALI

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL OF “TURKOLOGICAL  
RESEARCH”

ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” BİLİMSEL  
DERGİSİ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ  
ИССЛЕДОВАНИЯ”

Muharrir:

Prof. J.Eltazarov

Musahhih va texnik muharrir:

R. Shokirov



ISSN 2992-9229

2024-yil 20-mayda tahririy-nashriyot bo‘limiga qabul qilindi.

2024-yil 24-mayda original-maketdan bosishga ruxsat etildi.

Qog‘oz bichimi 60x84.1/16. «Times New Roman» garniturası.

Offset qog‘ozı. Shartlı bosma tabog‘ı –9.

Adadı 20 nusxa. Buyurtma № 145

---

SamDU tahririy-nashriyot bo‘limi bosmaxonasida chop etildi.

140104, Samarqand sh., Universitet xiyoboni, 15.





ISSN 2992-9229